

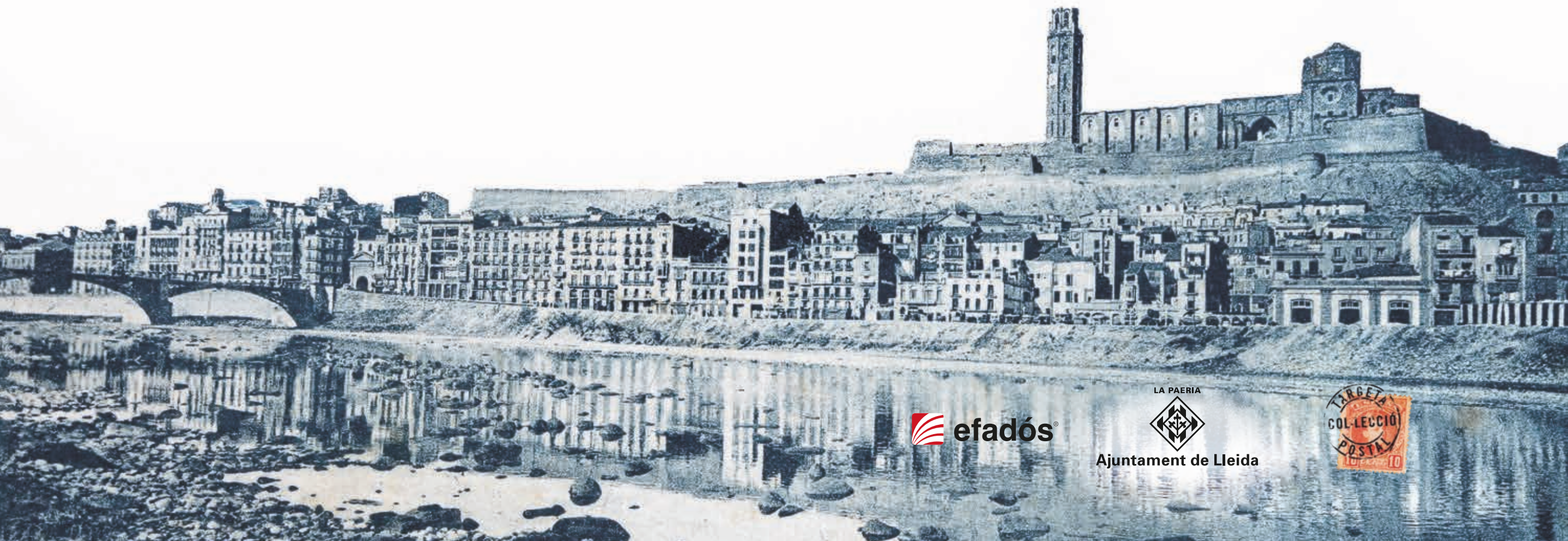
LLEIDA
.....
1900-1930
TARGETES POSTALS

LLEIDA

1900-1930

TARGETES POSTALS

Jordi Mestre Gorné
Ramon Farré Forns
Joan-Ramon González Pérez

 efadós

LA PAERIA

Ajuntament de Lleida

LLEIDA

1900-1930

TARGETES POSTALS

Primera edició: novembre del 2023

© dels textos: Jordi Mestre Gorné
© dels textos: Ramon Farré Forns
© dels textos: Joan-Ramon González Pérez
© del pròleg: Josep Ignasi Rodríguez Duque

© de les fotografies, diversos fotògrafs
© d'aquesta edició: Editorial Efadós

Editorial Efadós
Carrer d'Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. Les Torrenteres
08754 El Papiol (Barcelona)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

© de la col·lecció «Targeta Postal»:
Editorial Efadós

Idea original
Editorial Efadós

Disseny gràfic i maquetació
Editorial Efadós

Hi col·labora

Hi participa

La Paeria - Ajuntament de Lleida

Assessorament lingüístic
M. Neus Doncel Saumell

Procedència de les imatges i postals
Jordi Mestre Gorné i Ramon Farré Forns

Fotografia de la portada
SOL Y BENET (ED.)
Lleida té una poderosa imatge identificativa des de la banda esquerra del riu, amb el pont que travessa el Segre i les cases vorejant-lo sota l'emblemàtica Seu Vella i el castell. Aquesta postal mostra la icònica panoràmica de la capital entre el 1910 i el 1915.

Fotografia de la portadella
L. ROISIN (ED.)

ISBN 978-84-19736-18-5
Dipòsit legal: B-17921-2023

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a Cedro (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) www.cedro.org.

ÍNDEX

Pròleg	7
Presentació	8
Introducció	11
Capítol 1: Volta per fora	24
Capítol 2: Volta per dins	78
Capítol 3: Volta pels afores	118
Capítol 4: Homes i dones	143

L. ROISIN (ED.)

L'emblemàtic campanar de la Seu Vella és una singular torre gòtica dels segles XIV i XV. És el punt més alt de la ciutat. La seva icònica silueta saluda des de lluny i, en guaitar-la, els lleidatans sentim que: «ja som a casa!». És l'únic element de la vella catedral que mai va deixar de servir per al propòsit per al qual fou creat: tenir les campanes. La caseta que hi ha als peus fou l'aixopluc desmilitaritzat dels campaners al mig del Castillo Principal i vora els soldats de la caserna que hi feien guàrdia.

PRÒLEG

JOSEP IGNASI RODRÍGUEZ DUQUE

Historiador

La targeta postal, una senzilla cartolina que conté tota la història d'un paisatge en el qual es viu, s'ha viscut o s'ha visitat i es vol ensenyar. La simple acció d'escriure unes línies, enganxar un segell i dipositar-la al correu ens permet conèixer una ciutat, llunyana per al destinatari i propera alhora per a l'emissor. És un document senzill en el qual la imatge, amb la seva galeria de personatges sempre presents, ens situa en un espai valuós per veure una ciutat desconeguda i, d'altra banda, els escrits, que contenen textos enviats a familiars o simplement coneguts, reflecteixen la necessitat de comunicar una notícia, un fet familiar o senzillament saludar com si volguéssim dir que «som a Lleida».

El conjunt de targetes, com una màgica màquina del temps, ens convida a passejades tranquil·les, pausades, com un visitant delerós de conèixer nous personatges i paisatges, alguns totalment desconeguts i d'altres fàcilment identificats però profundament transformats pels temps. Són llocs que al llarg dels anys, en un moment històric, han tingut noms com «Castillo Principal», quan la catedral feia segles que havia perdut l'origen religiós, o «Plaza de la Constitución» o «Plaza de la Libertad», que palesen els canvis polítics, i d'altres que han mantingut el mateix nom al llarg dels anys.

Les diverses empreses que editaven targetes postals tenien un conjunt de fotògrafs dedicats a

recórrer el terreny i captar els paisatges, com Lucien Roisin, Àngel Toldrà Viazó o Hauser y Menet, editor que aprofitava el fons dels fotògrafs locals; entre ells, el més utilitzat fou Victoriano Muñoz, que tenia el seu estudi en un àtic de la rambla de Ferran. Sempre són fotografies, la major part plenament estudiades, ben enquadrades i amb la presència de personatges, a cops nombrosos, a cops solitaris, que clarament estaven posant i sabien que serien captats per l'objectiu. En el conjunt que tenim al davant veurem d'una manera puntual la reproducció d'imatges no creades específicament per editar la targeta, com la senyera penjada, i despenjada, sobre el riu Segre o quan un retrat fotogràfic es converteix en una targeta postal simplement imprimint al dors els espais per escriure els missatges i l'adreça.

Apuntem la característica de la targeta: és el seu recorregut postal; hem d'entendre que, sortint de Lleida, ha voltat arreu del món a llocs propers o llunyans i els destinataris la guardaren. El pas de diverses generacions fa que aquesta perdi el seu caràcter de record familiar i esdevingui document històric, i fa el camí de tornada a la ciutat d'on havia sortit. Els col·leccionistes com Jordi Mestre Gorné i Ramon Farré Fornés les han guardades amb cura i ara, acompanyades amb els interessants comentaris de Joan-Ramon González Pérez, en podem gaudir en aquesta obra.

PRESENTACIÓ

JORDI MESTRE, RAMON FARRÉ
I JOAN-RAMON GONZÁLEZ

L'èsser humà sempre ha volgut fixar d'alguna manera el paisatge on vivia o que visitava per recordar-lo millor. Tenim un curiós precedent en la plaqueta de pedra de la Cova Gran de Santa Linya, on, d'una manera esquemàtica, apareix una representació del singular indret fa 14.000 anys. Malauradament, el més habitual és la inexistència d'imatges que ajudin a fer-nos una idea de com era un lloc durant una bona part de la seva existència. Això passa també amb la nostra estimada Lleida, de la qual no sabem com havia estat en època ibèrica; solament gràcies a l'arqueologia podem fer hipòtesis objectives de com hauria estat quan era la romana Ilerda o la sarraïna Larida. En aquest sentit no deixen d'impactar-nos les boniques propostes, una mica idealitzades segurament, de com fou Lleida al segle xv que va fer Enric Garsaball (Lleida, 1913-1979) seguint el mestratge de Josep Lladonosa (Alguairó, 1907 - Lleida, 1990). Hem d'esperar el 1563 per tenir la primera vista realista de com era llavors Lleida segons la rigorosa mà d'Anton van den Wyngaerde (Anvers, c. 1518 - Madrid, 1571). A partir d'aquí, altres viatgers deixaran formosos quadres o gravats que mostren com evoluciona la ciutat: Snayers, Baldi, Laborde, Parcerisa... Són els més coneguts, però n'hi ha d'altres. Evidentment, l'aparició de la fotografia canviarà completament aquest sempre modest panorama d'imatges antigues. Des de la

primera fotografia feta el 1860 per Charles Clifford (sud de Gal·les, 1819 - Madrid, 1863) fins a les nombroses que guardem en els nostres mòbils solament han passat 163 anys, però el nombre d'imatges efectuades ha tingut una creixuda exponencial.

Els àlbums de fotografies familiars, o ara en moltes carpetes dels ordinadors endreçats, ens permeten fer una nostàlgica però sempre gratificant mirada al passat de les nostres vides i d'aquells que ens han acompanyat en cadascuna de les seves etapes. Veure com hem evolucionat, com hem canviat amb els anys, ens permet, d'una banda, fer aquell exercici de conformitat amb l'inexorable pas del temps, però, de l'altra, ens dona una relativa tranquil·litat de perdurabilitat més enllà del temps vital del qual hàgim pogut gaudir.

Aquesta mirada enrere també ens agrada fer-la amb la nostra ciutat, amb el nostre poble, amb els paisatges estimats, amb els indrets que hem pogut conèixer en excursions i viatges. Per això, són sempre tan benvinguts els llibres que recullen imatges de com era aquest carrer, aquella casa o aquell monument... I, si fem la comparativa per observar el canvi, sempre ens sorprenem i generalment guanya més la sensació de pèrdua que no pas la de millora respecte al que veiem. De fet, ja hi ha hagut precedents interessants que han permès als lleidatans fer-se una idea de com ha evolucionat la seva ciutat.

En aquest món de les imatges guardades ha tingut un paper important la targeta postal. A part de permetre comunicar informació essencial de com ens trobem, què fem o on som, també permetien mostrar la bellesa o la singularitat d'un indret a aquells que eren lluny. Resulta evident que la postal va democratitzar la fotografia i va permetre a un nombre més gran de persones tenir un record d'aquella ciutat visitada o també de la pròpia. D'aquí passem fàcilment al col·leccionista, a aquella persona a qui agrada aconseguir el nombre més gran possible de targetes que facin referència a una temàtica, a un indret o a alguna peculiaritat que li agradi observar. Evidentment, això fa que els editors i fotògrafs s'afanyin a satisfer aquella creixent demanda d'una població entusiasta per la fotografia impresa sobre un cartonet. Per això, en els primers anys de la targeta postal il·lustrada és possible veure com les més diverses fotografies passaren al format que es pot enviar per correu i també guardar fàcilment.

A l'hora de fer aquest llibre ens hem centrat en el període inicial de la intensa vida de la targeta postal: el primer terç del segle xx, partint de la gran col·lecció de Ramon Farré, seguida per la de Jordi Mestre, i fixant-nos solament en l'atractiu món de la postal, és a dir, de la cartofília. Serà la primera vegada que es faci un treball d'aquesta mena, ja que la condició perquè aparegui la imatge en aquest llibre és que correspongui a una postal. Sorpren la quantitat de

postals que hi ha sobre Lleida en aquestes tres dècades, fins i tot de temes considerablement menors. No hem pogut posar totes les imatges en el llibre, ja que se'n coneixen prop d'un miler. Algunes són força conegudes, però moltes altres estem segurs que ajudaran el lector a conèixer millor com era la nostra ciutat ara fa un segle, i els comentaris dels peus de les fotografies li permetran observar aspectes ben interessants sobre aquella època.

Proposem fer quatre recorreguts. Una primera volta per fora de la ciutat, aquella famosa «volta a Lleida» que tants lleidatans o lleidatanes feien per passejar, mantenir-se en forma o també amb l'entranyable autobús de circumval·lació. La segona volta és ja totalment per a vianants, tot passant la porta del Pont, seguim també en sentit contra horari per veure els indrets més coneguts d'una ciutat sempre poc coneguda, acabant, com no podia ser d'una altra manera, dalt del gran tossal on va néixer l'urbs amb la sempre excepcional Seu Vella, quan era el quarter del Castillo Principal. La tercera volta ja és pels afores, però sense trobar gairebé cap imatge de la seva preuada horta, ja que el protagonisme se l'emporten els Camps Elisis o, sobretot, la flamant construcció que Frederick Pearson efectuà llavors amb les comportes que donaven origen al canal de Seròs, que acaba a Aitona. Finalment, una picada d'ullet a alguns personatges que visqueren durant aquella trentena d'anys, època gens fàcil, però n'hi ha hagut alguna que ho hagi estat?

Antecedents bibliogràfics:

BARRULL, J. (et al.). *Història gràfica de Lleida*. Lleida: Pagès Editors, 2002.
CASTILLÓN, J. 1938-2008. *Història gràfica de Lleida a través de «La Mañana»*. Lleida: La Mañana, 2008.
FRANCISCO, J. de; VIDAL, V. *Lleida, ahir i avui*. Lleida: Pagès Editors; Ajuntament de Lleida, 2017.
GASSIÓ, R. *Lleida arrelats al record*. Mollerussa: Edicions Cultural Sud-oest, 2004.
GOÑI, X. (coord.). *Lleida 1871. La visita del rei Amadeu I de Savoia*. Lleida: UdL, 2000.
MACHETTI, S.; TORNÉ, J. *Lleida desapareguda*. El Papiol: Efadós, 2019.
TERRÉS, L.; RODRÍGUEZ, J.; BARÓ, J. *Lleida: Qui t'ha vist i qui et veu*. Lleida: IEI; La Mañana, 2007.

Aquestes van ser les primeres targetes postals editades, que encara no incorporaven il·lustracions; se les denomina «enter postals». En una cara trobem l'espai dedicat a posar l'adreça, en què hi havia el segell imprès, i a l'altra s'hi escrivia el text de la correspondència. La postal superior, editada durant la Primera República Espanyola i circulada el 1875, probablement va ser la primera targeta de Lleida de la qual tenim constància, enviada per Manuel Pereña Puente, conegut advocat i polític lleidatà. La postal inferior, també circulada, és del 1875, amb el disseny de les primeres targetes autoritzades de tota la història postal a Àustria el 1869.

INTRODUCCIÓ

JORDI MESTRE GORNÉ
Coordinador del llibre

D'ençà que sorgí l'escriptura, l'ésser humà ha pogut satisfer la necessitat de comunicar-se emprant documents escrits enviats d'un lloc a un altre. Aquesta necessitat de crear correspondència amb missatges avui, en ple segle XXI, ha assolit uns nivells d'immediatesa comunicativa, disseny, qualitat i facilitat que semblen difícils de poder millorar. Tot i les extraordinàries eines que tenim al nostre abast, com WhatsApp, Instagram, Facebook, Twitter, etc., i de dispositius com ordinadors, tauletes i mòbils, aquí us parlarem d'un mitjà de comunicació que va aparèixer fa 154 anys com la primera xarxa social estructurada. A banda de la certa similitud conceptual amb l'actualitat, una diferència important fou que, a finals del segle XIX, el missatge enviat no tenia marxa enrere i no es podia esborrar tal com ho podem fer avui amb facilitat. El fet de comprar una cartolina d'aproximadament 9 x 14 centímetres, escollir una bonica il·lustració, enganxar-hi un segell, redactar amb la millor cal·ligrafia possible un missatge i dipositar-la en un lloc habilitat per ser enviat, vist amb perspectiva actual, és un gest que comporta un extraordinari romanticisme: us parlem de la targeta postal.

Si fem una mica d'història, ens hem de remuntar al 1865, quan el prussià Heinrich von Stephan (1831-1897) va publicar i proposar introduir l'innovador concepte de targeta a la Conferència Postal de Karlsruhe del Regne de Prússia. Consistiria en una cartolina, aleshores encara sense il·lustració, en què una cara seria per a l'espai dedicat a posar l'adreça on hi havia el segell imprès i l'altra, assignada al text de la correspondència. Aquesta iniciativa no va prosperar, ja que aquest nou format, sense anar acompanyat d'un sobre, vulnerava el principi del secret postal.

Emanuel Alexander Herrmann (1839-1902), professor i economista austríac, va recollir la idea de l'alemany Von Stephan i la presentà al Ministeri de Comerç d'Àustria, afirmant els grans avantatges que aquest nou mitjà aportaria als ciutadans pel que fa a l'estalvi del cost de l'enviament, molt més econòmic que el d'una carta amb sobre, i, a la vega- da, l'Estat tindria importants guanys per l'augment d'enviaments postals. El 1869, la Direcció de Correus de Viena va autoritzar les primeres emissions de les postals de la història amb segell imprès i amb el lema «Correspondenz-Karte».

El 1870 es van editar targetes postals a la gran

majoria de països europeus, al Canadà el 1872 i als Estats Units el 1873. La primera targeta a Espanya la va imprimir el 1873 la Fàbrica Nacional del Sello durant la Primera República. Aquesta postal oficial sense il·lustració i amb el segell imprès es va anomenar «enter postal» i al cap de pocs anys va conviure amb les postals privades il·lustrades. Durant els primers anys del naixement de les targetes, els enviaments postals només podien circular en el país d'origen sense traspasar les fronteres. El 1874, 22 estats dels quatre continents, reunits a Berna, crearen la Unió Postal Universal (UPU) amb la important missió de reglamentar el trànsit internacional d'enviaments de correspondència. Aquesta normativa de la UPU, entre d'altres, donava via lliure a la circulació postal entre estats i amb el segell del país d'origen.

El perfeccionament i l'avenç tècnic dels mètodes d'impressió van permetre durant la dècada dels noranta del segle XIX editar targetes postals il·lustrades i aquest fet significà un gran salt en la seva difusió i popularització. En aquestes primeres postals il·lustrades, la normativa obligava que el revers s'utilitzés només per posar-hi l'adreça i el segell; a l'anvers, la imatge, que no solia abastar tot l'espai, deixava marge per poder escriure un curt missatge de text. A partir del 1905, la il·lustració va poder ocupar tot l'espai i va guanyar molta vistositat, i es va permetre en el revers dividir l'espai en dos: la part dreta, per a l'adreça del destinatari i el segell, i la part esquerra, per al text de la correspondència.

Els suïssos Oscar Hauser i Adolf Menet, experts en arts gràfiques, instal·lats a Madrid el 1890, van ser els primers a imprimir targetes il·lustrades

Primeres postals il·lustrades en l'anvers en les quals la imatge no ocupava tot l'espai, sinó que deixava un marge en blanc per escriure-hi el missatge, i al revers s'hi posava l'adreça i hi havia espai per empegar el segell. A l'esquerra, targeta circulada el 1900 amb un treballat i decorat escut de Lleida, amb manuscrit de caràcter històric del remitent. A les superiors, postal circulada el 1902 del Club Chop-Bot de Lleida, precedent del Caliu Ilerdenc, enviada pel soci José Murillo a una senyoreta de Suïssa.

A les pàgines següents, interessant gravat que recull un dels infructuosos atacs al castell de Lleida durant el setge del 1707 que efectuà el duc d'Orleans fins a aconseguir la seva rendició l'11 de novembre; llavors la ciutat passà a les mans de Felip V. La postal va ser enviada pel citat José Murillo. Va circular l'any 1903 amb segell del també rei borbó Alfons XIII.

A. Canalic et baterie	D. l'energie	G. la grande Tour	K. Magasin de guerre	N. Fort de Garden
B. La Magdelaine porviste	E. l'Eglise Episcopale	H. Gallerie de Daron	L. Faible porte du Donjon	O. les Jacobins ruines
C. Porte de la Magdelaine	F. Canalic baterie	I. la Vierge d. dragon	M. la Ville haute	P. Attaque du chateau
				Q. Attaque de la Ville

LES VILLAS ET CHATEAU DE LERIDA des plus importantes de l'Espagne et si memorables par les batailles et Sieges de 1644, 1646 et 1697 dont la conqueste est uniquement due a l'achete et la vigilance de S.A.R. Monseigneur le DUC D'ORLEANS, ont été assieges le 2. et le 16. Octobre 1707. par les armées des deux couronnes qui que fatiguées d'une longue Campagne, mais commandées par ce Prince a la valeur duquel cette place a été forcée de se rendre le 12. Novembre ensuivant, même en presence de l'ennemi qui tenta vainement de la secourir et malgré le debordement des rivières qui en retarda la prise.

SITIO DE LÉRIDA EN 1707

V. Muñoz. fot.

Lope Nuñillo